

Ki építette Budapestet?

Megemlékezett a Magyar Nemzet egy német „Gauler”-nek az ősi magyar koronázó városban, Pozsonyban tartott előadásáról, melyben ez a német úr azt mondja, hogy a német nép városépítőinek fölöslegéből mindig megajándékozott más népeket és egyes városokban, így Budapesten is, még az épületek kövei is azt hirdetik, hogy ezek a városok németek voltak. Az alábbiakból látni fogjuk, hogy a dolog nem így van és nekünk az olyan városépítőkből, amilyenekkel a török uralom megszűnése után ajándékozott meg a német nép, — nem sok hasznunk volt.

A németek általában szeretik azt állítani, hogy Budapest német város, vagy legalább is az volt. Németek alapították és építették, német volt a szelleme, a kultúrája és lakossága csak később, nehezen és nem teljesen jószántából magyarosodott meg. Legfőbb ideje, hogy ennek az állításnak téves voltára rámutassunk.

Hazánk felszabadítása a másfél-századig tartó török uralom alól rendkívül kemény és pusztító har-

cokkal járt. Nagy területek, egész országrészek váltak lakatlanná a harcok következtében, a megerősített városok pedig csak olyan kiemeltlen ostrom alatt voltak visszafoglalhatók az elszántan védekező törököktől, hogy a felszabadított város helyén az ostrom után rendszerint csak füstölő romhalmaz maradt. Különösen Budavárát, magyarországi uralmuknak hadászati bázisát, védelmezték rendkívüli elszántsággal a törökök, úgyhogy a magyar főváros csak szokatlanul hosszú és kegyetlenül véres ostrom után került 1686-ban a győzedelmes keresztény csapatok kezébe. Mátyás király büszke, szép városa, az egykor európaszerte híres „Buda regia” a szó szoros értelmében romokban hevert és városnak egyelőre nem volt nevezhető. Budának és Pestnek úgy szólván csak a neve maradt meg, mind a két város teljesen elpusztult és különösen Budán egyetlen olyan ház nem maradt, mely ép, vagy legalább némileg lakható állapotban lett volna.

Élhetésüket is csak keserves munkával tudták volna biztosítani.

A bevándorlók könnyelmű, kalandos természetű része meg sem próbálkozott ezzel a nehéz munkával, hanem hamarosan felszedte a sátorfáját és továbbállt. Már pedig a visszafoglalt városok új telepeseinek nagy része ilyen elemekből állt. Bél Mátyás 1738-ban megjelent „Notitia Hungariae Novae” című művében így jellemzi Buda és Pest bevándorlóit: „A városban lakó rációkhoz a behívott németek járultak. Küzdöttek ellenük, de nem mindig sikeresen. Sokan közülük túlságos vándorlási hajlamból néhány hónap múlva megint tovább költöztek és akik itt maradtak, azok sem gyarapodtak egyformán. A jövevények úgy gondolkodtak, hogy miután sikerült a barbárokat erről a zsíros földről elűzni, Magyarországon most már munka és fáradság nélkül lehet megélni. Azt hitték, hogy csak osztani kell a zsákmányon és lustábbak voltak, mintsem új gyarmatnál szabad volna.”

Az ilyen anyagi és erkölcsi tekintetben egyaránt megbízhatatlan, kalandor hajlamú emberek természetesen nem tudtak az itt rájuk váró nehéz feladatnak: a városalkotásnak, szellemi és gazdasági kultúra teremtésének megfelelni. Még annak a feltételnek sem tettek eleget, hogy az ingyen kapott telken egy éven belül házat építsenek, hanem rövidesen vagy tovább vándoroltak, vagy visszatértek hazájukba, rendszerint rossz emlékeket hagyva maguk után.

Ilyen körülmények között természetesen állandó lakosság, megbízható, szorgalmas, polgári osztály nehezen alakult ki a visszafoglalt városokban, a település tehát nem ért véget a visszafoglalás utáni évtizedekben, hanem egészen a XVIII. század végéig állandóan özőnlött az ilyen selejtes német népelem Magyarországra.

Mit írnak az egykorú német írók?

Hogy ezekre a német bevándorlóakra valóban ráillik a „selejtes” jelző, azt éppen néhány egykorú német író műveiből tudjuk.

Az egyik ilyen könyv (Briefe eines Reisenden Frazosen... stb.) szerzője, Riesbeck Károly, azt írja, hogy Németországból a rossz megélhetési viszonyok miatt állandóan sokan vándorolnak ki Amerikába és az óceánontúli angol és hollandi gyarmatokra, ezek azonban a közeli Magyarországra protestáns vallásuk miatt nem mehetnek. Ide csak a kivándorlók söpredéke kerül. „A Magyarországra menő német gyarmatosok — írja Riesbeck — a hajor, sváb, frank és rajnai tartományok legaljasabb söpredékéből kerülnek ki. Megérkezésükkor elisszák az eladott házuk, földjük és holmijukért kapott csekély pénzüket, azután elpusztulnak a nélkülözések miatt, vagy olyan betegségekben, melyeket nem annyira az éghajlat, mint inkább korhelységük következtében kaptak. Egyrészt újra elindul és végigkoldulva az utat, visszatér Németországba. Ezek visszatérésük okának az időjárás mondják, amelyet a valóságnál is sokkal árthatasabbnak írnak le és így minden kivándorlót, akinek módjában van más-hová menni, elriasztanak Magyarországtól. Akinek tehát van elég pénze az amerikai útra, az inkább odamegy és nem Magyarországra. Csak a legszegényebbek, akiknek alig van néhány dukátjuk a dunai utazásra, indulnak az utolsó menedékné tekintett Magyarországra.”

Egy Carl Ehrenfried Dreysig nevű német író könyvében (Reisen des grünen Mannes durch Deutschland und Ungarn) szintén igen érdekes részleteket olvashatunk a magyar városokba igyekvő német kivándorlókról. Dreysig 1784-ben együtt utazott a Dunán egy német kivándorló társasággal és drámai elevénységgel írja le ennek a szedett-vedett népségnek botrányos viselkedését a hajón és verkedését, kicsapongásait a parti városokban. „A kivándorlók — írja Dreysig — nagybárá fiatal házaspár volt. De a legtöbbnek már hat-hét gyermeke volt, vagy leg-

alább is a sajátjuknak mondták a magukkal hozott gyermekeket. A császár ugyanis minden Magyarországra felé igyekvő német kivándorlónak, a gyermekeknek is bizonyos összeget adott útiköltség gyanánt, így tehát a kivándorlók, akiket Bécsben és Magyarországon sváboknak neveznek, annyi gyermeket hoztak magukkal, amennyit csak össze tudtak szedni. Ezek a züllött emberek azonban rendszerint már az út elején elitták, eldorbézolták az útiköltségre kapott pénzt és az út hátralévő részét nagy nélkülözések között tették meg. E miatt azután rettentően ingerültek voltak, átkozták magukat, amiért eszükbe jutott a kivándorlás, még inkább azokat, akik erre felbuztatták őket. Dühükben össze is veszték és véresre verték egymást.” „Emberek ezek, vagy kiéhezett farkasok?” — teszi fel végül Derysig a kérdést.

„A pesti polgárok közt a legritkább dolog a becsületesség”

De jöttek ezeknél még rosszabbak is. Mária Terézia intézkedése Ausztriából a lakosság nem kívánatos részét: a bűnözőket, csavargókat, munkakerülőket és az összes prostituíált nőket Magyarországra toloncolták. 1751 és 1769 között évenként kétszer indítottak ilyen tolonchajót Bécsből Magyarországra felé s mindegyik hajó 300 nőt, vagy férfit hozott. Ezeket a deportáltakat Győrben, Komáromban, és a délvídeken szállították partra, de mivel az ország területén szabadon mozoghattak, később nagy részük Pestre és Budára szivárgott.

Mi lett mindennek a következménye? Bizony nem sok jó származott belőle. Sem a telepítést intéző császári hatóságok, sem pedig a magyarság számára.

A császári hatóságoknak csakhamar ugyancsak meggyűlt a bajuk a visszafoglalt magyar városokba telepített gyűlevész népséggel. Ezekben a városokban — különösen Budán és Pesten — henzsegett a sok gonosztevő és így — az egykorú hivatalos jelentések szerint — hihetetlen méreteket öltött a bűnözés. „A börtönök — írja Buda tanácsa 1693-ban — zsúfolásig tele vannak; gyilkosság, lopás, rablás napirenden van.” Pest város tanácsa pedig 1699 januárjában azt jelenti az ide küldött császári bizottságnak, hogy „a pesti polgárok között a legritkább dolog a becsületesség”.

A bűnözés ijesztő elterjedése miatt a budai és a pesti tanács ismételtén kérte az udvari kamarát, hogy halálbüntetéssel sújtsa a bűnösöket és a visszafoglalt városok igazgatásával megbízott kamarai igazgató is sürgette a vérpád felállítását és pallosjogot követelt a városok számára.

Később a sikkasztások, a városi pénzek kezelése körüli visszaélések harapództak el szinte hihetetlen mértékben. A vezetők úgy Budán, mint Pesten közprédának tekintették a város vagyonát és annyit harcoltak belőle, amennyit csak tudtak. Évtizedekig tartottak ezek az állapotok, dacára a felsőbb hatóságok többszöri beavatkozásának, míg végre 1737-ben a helytartó tanács jelentései alapján maga a király hozott ítéletet a visszaélések ügyében és annak végrehajtására gróf Erdődy György tárnokmestert, mint királyi bizost küldte Budára.

Uj áraink

ADLER

JUNIOR
1 LITER
3900
pengő

ADLER
2 LITER
5410
pengő

ADLER
2.5 LITER
7180
pengő

VEZÉRKÉPVISELET:

MÉRAY RT.

VI., Lehel-utca 10. Tel.: 298-888*

Kiállítási helyiség: ...

V., Dorottya-utca 1. Tel.: 185-615.

Jönnek a magyarok!

Buda és Pest abban a korban, midőn a Németországból jött új telepések intézték az ügyeit, nem volt hasonlítható a felvidéki, vagy erdélyi városokhoz. Ezekbe régi hagyományos szellemen és erkölcsben nevelkedett, művelt, vagyonos polgárság élt és kellő politikai iskolázottsággal gyakorolta a maga több évszázados kiváltságokon alapuló önkormányzatát. Ezekből a városokból szívesen telepedtek volna magyar polgárok és nemcsak Pest-Budára, hogy a romokban heverő várost felépítsék és néhány évtized alatt ismét az ország méltó fővárosává tegyék, ezt azonban a császári hatóságok megakadályozták. Pedig ez a komoly magyar elem bizonyára több józanságot és érettséget tanúsított volna a saját fővárosa ügyének intézésében, mint a német birodalom különböző részeiből összeverődött néptömeg, mely a városépítés helyett inkább a szabad prédán marakodott és valóságos botránykrónikává tette e korban a magyar főváros történetét.

Buda és Pest egészen a XVIII. század végéig elmaradt kis vidéki városnak számított és csak akkor

Sok bevándorló tovább állt

Lássuk most, hogy kik voltak ezek az idegenek, honnan és hogyan kerültek ide?

A bevándorlók túlnyomó része német volt, de mivel a császári kormány csak katolikusoknak engedte meg a letelepedést, a magassabb kultúrájú és iparúzó, de nagybárá protestáns északi németekre nem lehetett számítani. Csak Ausztriából és a délnémet tartományokból jöttek bevándorlók, de bizony ezek is a legselejtesebb népelemből kerültek ki. A bevándorló németek legnagyobb része agrárszakmát szegény ember volt, aki régi hazájában megélni sem tudott. Sok olyan is volt köztük, aki ott-hon rossz fát tett a tűzre és a

büntetés elől szökött ide, ahol akkor az elő-életét senkinek sem keresték. Még több volt a kalandor és szerencsevadász, akit a könnyű megélhetés, sőt meggazdagodás reménye csábított Magyarországra. A legtöbbjüket az udvari kamara által kilitásba helyezett ingyen-házhely és egyéb kedvezmények csalogatták ide, azonkívül hitelt adtak azoknak a csodás híreknek, melyek Németországban keringtek Budáról, sőt képzeletük még jobban kiszínezte ezeket a híreket. Úgy képzelték, hogy itt valami Eldorádó vár rájuk s ehelyett elpusztult, romokban heverő városokat találtak, ahol a várt könnyű meggazdagodás helyett szűkös meg-

HA még nincs osztálysorsjegye, siessen venni vagy rendelni, mert az új játékterv ismét páratlan nyerési esélyeket nyújt.

HA gazdag szeretne lenni, ne mulassza el a fenti ajánlást! 88.000 sorsjegy közül 44.000 darabot okvetlenül kisorsolnak.

HA súlyt helyez arra, hogy állandó jó érzése és reménysége legyen, vegyen vagy rendeljen azonnal egy osztálysorsjegyet!

HA nem nyert eddig osztálysorsjegyen, ne csüggedjen, ne adja fel a reményt, mert a szerencse forgandó.

HA sorsjegyét személyesen szokta átvenni, sürgősen intézkedjék, mert a főarústóknak nem áll most módjukban az eddigi sorsjegyszámokat csak március hó 28-áig rezerválni.

HA bármily okból nem óhajt résztvenni az április 4-én kezdődő sorsjátékon, küldje azonnal vissza a kapott sorsjegyet, különben kárt és veszteséget okoz.

kezdezt minden tekintetben fejlődni, mikor sorsának irányítása magyar kezekbe került. A pest-budai német polgárság minden eszközzel igyekezett a magyarságot, különösen a nemesi osztályt a várostól visszatartani. Ez hosszú ideig sikerült is neki, de a XVIII. század végén, midőn az egyetemet, majd a helytartótanácsot és a királyi kamarát ide helyezték, ez a törekvése már megghiúsult. A két fő-kormányország ide helyezése folytán sok előkelő és magasrangú fő-tisztviselő, még több egyéb hivatalnok és ügyvéd telepedett ide családotul. Itt gyűlt össze az ország joggyakorlatot folytató ifjúságának nagyrésze, az akkor oly nagy szerepet játszó jurátusok, az egyetem pedig az egész magyar tanuló ifjúságot ide vonzotta.

Az egykori bevándorló tömegek-ből alakult és úgy anyagi, mint szellemi tekintetben még mindig igen alacsony színvonalon álló pest-budai német polgárság ekkor már nem tudott gátat vetni a művelt és vagyonos magyar elem beözönlésének, csakhamar be is látta, hogy ez nem is érdeke, mivel a város fejlődését és a saját vagyoni gyarapodását elsősorban ettől az elemtől várhatja, így tehát megindult az a folyamat, amely a magyar főváros gyors felvirágozásához vezetett.

A művelt magyar osztály beköltözése fellendítette a város forgalmát, megjavította gazdasági viszonyait és olyan társadalmi életet teremtett itten, mely még a külföldi nagy városokat ismerő idegeneket is meglepte. Az addig vidékies jellegű, álmos kis városban felpeszűdött az élet, a nemzet figyelme Pest-Buda felé irányult és a nemzeti újjászületés kora egy méltó és igazi magyar főváros megteremtését is felvette célkitűzése közé. Kicsinyes és szűk látókörű német nyárspolgárok helyett most oly nagyvonalú és hatalmas koncepciójú magyar államférfiak kezébe került a főváros sorsának irányítása, akik aránylag rövid idő alatt Európa egyik legszebb városát teremtették meg az addigi elhanyagolt sárfészekből.

József nádor a főváros fejlesztésére és kiépítésére hivatott „Szépítő Bizottmány” megalakításával és munkájának irányításával szerzet elévülhetetlen érdemeket. Széchenyi István pedig egy virágzó, szép, egységes és nemzeti főváros megteremtésében látta és jelölte meg azt az alapot, melyen a magyarság megújulására irányuló államépítő munkának meg kell indulnia. Megteremtette a Lánc hidat és azokat a társadalmi, gazdasági és művelődési intézményeket, amelyek *Budapestet* — ő nevezte először így Pest-Budát — valóban az ország fővárosává tették és élete végéig nem szűnt meg működni Budapest érdekében.

Néhány évtizeddel később az idősebb Andrássy Gyula gróf folytatta az előbbiektől által megkezdett munkát. Andrássy még ifjú korában magába szívta Széchenyi eszméit, később pedig, mint emigráns, hosszú időt töltött külföldön és személyes tapasztalatalásból ismerte a fővárosok hatását az államokra. Tudta, hogy különösen a mi viszonyaink között okvetlenül szükség van egy olyan valódi nagy fővárosra, mely kifelé is méltóan képviseli az önálló magyar állam eszméjét és így midőn az önkényuralom után miniszterelnök lett, a reá váró temérdek feladat között is egyik legelsőnek tekintette a magyar főváros naggyáfejlesztését. Ő teremtette meg a „Fővárosi Köz-munkák Tanácsát” és ő készítette elő Pest, Buda és Óbuda egyesítését, megvetve ezáltal a főváros világvárossá fejlődésének az alapját.

Nem az idevándorolt német telepesek, hanem ezek a nagy magyar államférfiak és az ő kiváló munkatársaik teremtették és építették meg Budapestet az egész magyar nemzet munkája, szorgalma és áldozatkészsége által. Magyar vér és magyar veríték tapad ennek a városnak minden kövéhez, hirdelve azt a mostanában különösen megszivlelendő igazságot, hogy Magyarország és a magyar nemzet érdekében valóban jó munkát nem a külföldről ide származtatott idegenek hanem minden téren csakis a magyarok, az igazi magyarok végezhetnek.

Bende János